

УДК 338.22(477):35.08

П'ясецька-Устич С.В.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
Ужгородського національного університету

ФЕНОМЕН КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ (ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ)

THE PHENOMENON OF CORRUPTION IN UKRAINE (POLITICAL AND ECONOMIC ANALYSIS)

АНОТАЦІЯ

У статті аналізується сутність корупції як особливого соціально-економічного явища, досліджуються механізми та причини виникнення корупційних зв'язків, формування корупційної моделі поведінки. Аналізується поняття «корупційна рента» як прояв корупційної діяльності. Пояснюються причина її виникнення, пов'язана з володінням обмеженими ресурсами, і, як наслідок, формування монопольної ренти. Розкривається сутність системної корупції, обумовленої умовами закритої монополії, захищеної юридичними бар'єрами і нормативними актами. Доведено, що тіньові економічні відносини є локомотивом корупційної діяльності, яка створює сприятливі умови для розвитку і функціонування тіньової економіки. Показано взаємозв'язок політичної та економічної корупції, зроблено висновок про їх реальну загрозу економічній безпеці країни та деформацію соціально-економічної системи суспільства.

Ключові слова: корупція, корупційно-тіньові відносини, тіньова економіка, корупційна діяльність, корупційна рента.

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется сущность коррупции как особого социально-экономического явления, исследуются механизмы и причины возникновения коррупционных связей, формирования коррупционной модели поведения. Анализируется понятие «коррупционная рента» как проявление коррупционной деятельности. Объясняются причина ее возникновения, связанная с владением ограниченными ресурсами, и, как следствие, формирование монопольной ренты. Раскрывается сущность системной коррупции, обусловленной условиями закрытой монополии, защищенной юридическими барьерами и нормативными актами. Доказано, что теневые экономические отношения являются локомотивом коррупционной деятельности, которая создает благоприятные условия для развития и функционирования теневой экономики. Показана взаимосвязь политической и экономической коррупции, сделан вывод об их реальной угрозе экономической безопасности страны и деформации социально-экономической системы общества.

Ключевые слова: коррупция, коррупционно-теневые отношения, теневая экономика, коррупционная деятельность, коррупционная рента.

ANNOTATION

The article analyses the nature of corruption as a special socio-economic phenomenon, considers the mechanics and causes for corrupt relationships arising and formulates models of corrupt behaviors. The article analyses the term 'corrupt rent-seeking' as a manifestation of corrupt activities. The article explains the reason for its appearance, linked to ownership of limited resources and, as the result, the formulation of monopolistic rent-seeking. The article discloses the nature of systemic corruption, caused by conditions of a closed monopoly, protected by legal barriers and normative acts. It is shown that shadow economic relationships are the locomotive of corrupt activities, which in turn create the environment for the shadow economy to function. The article shows the relationship between political and economic corruption, and highlights the real threat they pose to the economic security of the country and their role in the deformation of socio-economic systems in society.

Keywords: corruption, corrupt relationships, shadow economy, corrupt activities, corrupt rent-seeking.

Постановка проблеми. Реформування української економіки на траєкторію цивілізованого розвитку відбувається надзвичайно суперечливо. Масштаб занурення економіки в «тінь» наскільки вражаючий, що економічний аналіз все більше вимагає критичного перегляду всіх постулатів і догм.

Незважаючи на певні прокламовані офіційними джерелами результати економічних реформ, які створили деяку видимість мінімального зростання виробництва, поживлення інвестиційних процесів, проблема корупції та тіньового сектору економіки не тільки не втратила свою актуальність, але і виявила нові грані наукового дослідження.

Одними з основних загроз економічній безпеці України залишаються зростання корупційно-тіньових відносин, виникнення тенденції підкорення економічної політики держави специфічним економічним інтересам політичних еліт та олігархічних структур.

В останній час намітилося посилення небезпечної тенденції в суспільстві: відмиваються величезні нелегальні капітали, формується нова хвиля олігархії за рахунок «прихованої приватизації» державної власності, продовжується процес формування стійких кланових структур в економічній сфері, здійснюється перерозподіл національного доходу в приватних інтересах. Корупційно-тіньова складова економічних відносин почала створювати реальну загрозу позитивним трансформаційним процесам.

Небезпека корупційно-тіньових відносин полягає не тільки у спричиненні матеріальних збитків суспільству і його громадянам, але і в дестабілізації економічної системи загалом. Їх вплив на всі сторони життя виражається у тому, що в результаті зникають відмінності між офіційною і неофіційною господарською діяльністю. В суспільстві відбуваються виникнення і відтворення паралельних соціально-економічних структур за межами правового поля, здатних за умови збереження наявних тенденцій підкорити собі окремі економічні відносини. Саме такі аргументи сьогодні диктують гостру необхідність об'єктивної критичної оцінки корупційних процесів, які відбуваються в економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи дослідження корупції як системної про-

блеми сучасного суспільства закладені в працях Д. Акемолга, Т. Варье, Л. Вайлда, Дж. Джонса, Д. Кауфмана, Ж.-Ж. Лаффона, С. Роуз-Аккерман [1; 13], Дж. Хеллмана, Е. де Сото [16], В. Танзі, Л. Уайлда, М. Філпа, С. Хантінтон та інших вчених.

Питаннями формування розширеної трактовки поняття «корупція», вимірюванню і типологізації корупційної економічної активності присвячені роботи А. Алатаса [20], Р. Вішні, Р. Клітгарда [22; 23], Ф. Мендеса, П. Хейвуда, Е. Фейга [22], Ф. Шнайдера [25] та інших науковців.

Значна увага дослідженню тіньової економіки і корупції приділена в працях С. Барсукової, А. Вахрушева, С. Гурієва, В. Ісправнікова [6], Т. Корягіної, С. Юхачова, С. Єчкамова [4], В. Полтеровича [10] та інших вчених.

Розроблення проблем, пов'язаних з корупцією, тіньовою економікою та необхідністю їх суттєвого обмеження, знаходиться у сфері інтересів вітчизняних спеціалістів, таких як, зокрема, А. Базилук, З. Варналій [2; 17], А. Волошенко [3], В. Гончарова, І. Длугопольський, І. Мазур [9], В. Предборський [14], Р. Пустовіт [12], Т. Тищук [13], Ю. Харашвілі [16], М. Фоміна [7; 19], А. Скрипник [15], Ю. Самаєва [14].

Мета статті полягає в системному аналізі феномена корупції, дослідженні причин, сутності та змісту моделей корупційної діяльності, специфіки їх прояву у вигляді корупційної ренти.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасній економічній літературі найбільш поширеними є підходи, в межах яких корупція розглядається як:

- форма економічної поведінки, яка обирається із наявного (доступного) набору альтернатив;
- будь-які дії індивіда, державної установи, приватної компанії, які порушують закон або підривають довіру до нього для отримання прибутку або іншої вигоди;
- використання службового становища та суспільних фондів для підвищення особистого добробуту і добробуту своєї сім'ї та близьких родичів.

Значна кількість економічних досліджень, присвячених феномену корупції, акцентують увагу на існуванні тісного взаємозв'язку між високим рівнем корупції в суспільстві і непропорційно високими доходами незначної групи осіб та одночасно зростаючою бідністю більшості населення країни [1; 24].

Ми поділяємо точку зору Р. Клітгарда, який протягом десятиріч вивчав феномен корупції [22; 23] і описує схильність до корупції як формулу, що включає низький рівень ризику, помірно покарання і великий зиск:

$$\text{Корупція} = \text{Монополія} + \text{Свобода дій} - \text{Підзвітність.}$$

З функціональної точки зору корупцію можна описати як:

– використання державної влади в особистих інтересах;

– загальне поняття, яке відображає значну кількість різних типів поведінки, включаючи прямі крадіжки (коли грошові засоби із державних фондів або державна власність використовується чиновниками для свого збагачення) і особисту зацікавленість (коли корумпований чиновник отримує особисту фінансову вигоду в результаті рішень, які він приймає, в межах виконання службових обов'язків).

Дослідники визначають, що сьогодні корупція існує в різних галузях економіки багатьох країн і є одним із основних факторів, який перешкоджає їх розвитку [20; 21]. Отже, корупційна складова економічної діяльності є небезпечною проблемою і вимагає детальної оцінки ряду взаємодій (особливо в державному секторі) з позиції наявної корупційної складової.

Можна виділити такі основні ознаки корупційних дій:

- 1) взаємна угода учасників дії;
- 2) існування взаємних зобов'язань;
- 3) одержання певних переваг для обох сторін;
- 4) прийняття рішення, яке порушує закон або суперечить моральним стандартам;
- 5) свідоме підпорядкування суспільних інтересів особистій вигоді;
- 6) обидві сторони намагаються приховати свої дії.

Аналізуючи негативний вплив корупції на економічне зростання, перш за все необхідно зазначити, що це відноситься до середнього і великого бізнесу, а також до сфери державних інвестицій, коли відбувається серйозне перевищення вартості проектів внаслідок того, що учасники корупційних відносин одержують як дохід певну частину бюджетних засобів. Це є негативним фактором навіть тоді, коли програма успішно реалізована, оскільки в цьому випадку дохід корупціонерів забезпечується за рахунок добропорядних платників податків, що є основним і небезпечним побічним ефектом корупції [4; 13].

Цілий ряд експертів відзначають такі негативні наслідки корупції:

- ослаблення ролі закону;
- зменшення довіри економічних агентів до держави;
- сповільнення економічного зростання;
- збільшення соціальної нерівності;
- зниження ділової активності;
- погіршення інвестиційного клімату [10; 22; 24].

Отже, можна стверджувати, що наслідком корупції є формування непродуктивних моделей поведінки як державного сектору, так і бізнес-структур, оскільки корупційні дії сприяють обмеження конкуренції, зниження темпів і якості економічного зростання.

Одночасно спостерігається збільшення попиту на корупційні послуги, що свідчить

про те, що такі моделі поведінки стають все більш поширеними серед економічних агентів, особливо в країнах з несформованим ринком. Основна причина полягає в тому, що корупція дає змогу отримувати більш високі доходи порівняно з легальними формами ведення бізнесу. Все це ослаблює стимули інвестувати в реальний сектор економіки. Це надзвичайно актуально і для української економіки в умовах нестабільного макроекономічного прогнозу, коли неухильно зростає кількість бюджетних проблем.

Згідно з оцінкою МВФ щорічна сума хабарів у світі складає 2 трлн. дол. США, а Європейська Комісія у 2013 р. оцінила щорічні витрати економіки від корупції в країнах-членах ЄС приблизно в 120 млрд. євро [26].

Явище корупції в Україні відображає внутрішні суперечності соціально-економічного устрою країни. Більше того, необхідно зазначити, що корупція в Україні виникає і відтворюється в специфічних умовах. При цьому досить очевидно є наявність тісного зв'язку між корупцією і тіньовою економікою: без нелегальних трансакцій і втечі від податків значна частина бізнесу (особливо малого) не змогла б платити хабарі та «винагороди».

До корупційних проявів, згідно з чинним законодавством, належать:

- зловживання владою і службовим (офіційним) становищем;
- отримання хабара;
- комерційний підкуп;
- інше незаконне використання особою свого службового становища всупереч законним інтересам суспільства і держави для отримання вигоди у формі грошей, цінностей, іншої власності.

Основний принцип корупційних відносин полягає в тому, що вчинені корупційні дії вигідні обом сторонам.

Корупція як вибір раціональних агентів аналізується в межах неокласичної теорії, яка розглядає корупцію як своєрідний тіньовий податок на приватний сектор, а одержується цей податок політиками і чиновниками внаслідок монополії на прийняття важливих для бізнесу рішень. При цьому корупція (як і будь-який інший вид злочину) є досить ризикованою діяльністю, оскільки той, хто підкупує або бере хабарі, ризикує бути пійманим і засудженим.

Дослідники аналізують моделі, побудовані на порівнянні очікуваної вигоди і можливих втрат від корупційних дій. Якщо очікувана користь більше нуля, це стає стимулом для корупції, і навпаки [23].

Представники неокласичного напрямку як основні шляхи зменшення корупції пропонують використовувати різноманітні санкції (штрафи, конфіскацію власності), які можуть розглядатися як реальні втрати від корупційних дій.

Який ефект приносять заходи влади проти корупції? Висока ймовірність бути спійма-

ним скорочує об'єми корупційних послуг, але збільшує розмір хабара. Навпаки, залежність покарання від розміру хабара скорочує розмір останнього, але збільшує їх кількість.

Неокласичні моделі не враховують «включеність» індивіда в соціальне оточення і не звертають увагу на такі фактори, які впливають на потенційних учасників корупційних угод, як мораль і суспільне засудження злочинної поведінки.

На відміну від неокласики в межах інституціонального підходу корупція досліджується як взаємодія людей у соціальному середовищі, у зв'язку з чим основними факторами, що стримують корупцію, називають ідеологію; професійну етику; корпоративну культуру; сімейні традиції; релігію; соціальні норми.

При цьому найбільше значення надається соціальним нормам, відповідно з якими корупційна поведінка може бути виправдана або відхилена. Водночас соціальні норми надзвичайно інертні, їх зміна є довготривалим процесом. На нашу думку, саме відсутність суспільного засудження, масове розповсюдження «низової», «побутової» корупції призвели до розквіту системної корупції в Україні.

Одним із основних проявів корупційної діяльності є формування корупційної ренти. Термін «рента» широко використовується в економічній теорії і застосовується до таких факторів виробництва, як праця, земля, капітал. Утворення ренти пов'язане з володінням рідкісним ресурсом і з його обмеженою пропозицією. Таким ресурсом для корупціонерів різних рівнів державної влади виступає доступ до державних ресурсів (включаючи інвестиційні та фінансові ресурси) [24]. Системна корупція має можливість гарантувати бізнесу отримання державного або муніципального замовлення, забезпечивши тим самим стабільне джерело фінансування його підприємницької діяльності (за допомогою виграного тендера, участі в реалізації відповідної програми або конкретного інвестиційного проекту). Корупція часто навмисно створює перешкоди бізнесу, штучно обмежуючи їх пропозицію і вилучаючи при цьому значну вигоду. Таке становище можна порівняти з ситуацією, яка в економічній теорії визначається як формування монопольного прибутку, або монопольної ренти.

Існування системної корупції можна порівняти з умовами закритої монополії, бар'єрами, нормативними актами, політичними лобі. Закрита монополія гарантує одержання чистого економічного прибутку, яка в цьому випадку і перетворюється на корупційну ренту. З одного боку, розмір корупційної ренти залежить від «ринкової ціни» контрактів, які надаються бізнесу владними структурами, а з іншого – на нього впливає розмір витрат, пов'язаних з пошуком корупційної ренти. В цьому випадку до витрат закритої монополії відносяться судові витрати, які виникають завдяки ряду обставин,

викликаних «незадоволенням» приватного бізнесу, утриманням лобістів різних гілок влади.

В умовах монопольної поведінки представників державної влади закономірним є відсутність ресурсів – субститутів; неефективне розміщення наявних природних ресурсів, доступних в умовах закритої монополії тільки в обмеженому обсязі (за умови постійної еластичності попиту на них).

Джерелом монопольної влади системної корупції слід вважати високу концентрацію корупціонерів різних рівнів державної влади, а також захоплення ними і контроль за розподілом значної частини державних ресурсів. З курсу політичної економії відомо, що закриті монополії є найбільш серйозною загрозою ринку, їх функціонування викликає формування чистих витрат валового продукту (внутрішнього і регіонального).

Чиновники володіють більш широкими можливостями для отримання корупційної ренти порівняно з іншими корупціонерами внаслідок ряду причин, а саме участі в прийнятті нормативних актів; використання службового становища з метою надання вигідних державних і муніципальних замовлень (не порушуючи при цьому діюче законодавство), а також можливості капіталізації корупційної ренти (на основі капіталізації влади); реальної участі в перерозподілі власності (починаючи з приватизації державної власності). Обговорюючи і приймаючи законопроекти з регулювання умов ведення бізнесу, урядові чиновники повинні, з одного боку, турбуватися про добробут суспільства загалом, з іншого – вирішити, які види економічної діяльності можуть бути регламентовані без погіршення становища виробника чи створення бюрократичних бар'єрів. Але вони також можуть залишити різноманітні неясні в конкретному нормативному акті моменти без належної уваги, що приводить до появи «білих плям» в законодавстві і породжує «лазівки» для різного роду зловживань з боку всіх учасників ринкових відносин (а не тільки економічних агентів тіньової економіки). Внаслідок цього ефективність управління окремими галузями і всією національною економікою знижується. Розповсюдження тіньової економіки сприяє зростанню корупції, яка сьогодні набула повзучого характеру і проникла як в неформальний, так і в формальний сектори економіки. Прикладами «повзучої» корупції є рейдерські захоплення корпоративного управління чи майна, спекуляція недооціненими активами, перерозподіл власності. Зростає кількість компаній, складних як за структурою, так і за характером діяльності, розповсюджується практика використання і виникнення великої кількості афілійованих осіб, які зазвичай не несуть відповідальності за борги і зобов'язання один одного.

На думку багатьох вчених, корупція стала причиною і наслідком функціонування тіньової економіки, що спричинило суттєву майнову

диференціацію суспільства, падіння моральності і деградацію суспільно-політичного життя [4; 7; 18].

Корупційна складова присутня сьогодні як в корпоративному, так і в приватному секторах економіки. Корупціонери не підкоряються регулюючим правилам, які встановлені для учасників ринку (або вдало маніпулюють ними). Вони беруть на себе певні ризики, зловживаючи своїм становищем, знаючи, що негативні наслідки їх рішень будуть оплачені за рахунок платників податків. Статус, який отримує корупціонер, забезпечує йому економічний імунітет у суспільстві.

Наслідки «повзучої» корупції, як і вплив тіньового сектору на результати функціонування національної економіки, складно оцінити кількісно. Наявні взаємовідносини формальної і неформальної економік не спрощують, а ускладнюють вирішення цього завдання. Проявом досліджених відхилень в розвитку економічної системи є зростання неформальної зайнятості та величина необлікованого валового продукту, а також поява такої економічної категорії, як корупційна рента. Зміна концептуальних засад функціонування вітчизняної економіки буде сприяти «вирівнюванню правил гри» у формальному і неформальному секторах і, як наслідок, зменшенню впливу корупційної складової.

Ф. Фукуяма, всевітньо відомий американський вчений, відзначає, що корупція стає визначальною характеристикою ХХІ століття, що реально одну політичну систему від іншої відрізняє «міра, наскільки правлячі еліти прагнуть скористатися владою на службу загальним інтересам суспільства чи просто збагачують себе, своїх друзів і членів своїх сімей». Висновок, який зробив вчений в результаті глибокого аналізу феномена сучасної корупції, полягає в тому, що «джерело корупції є глибоко політичним» [27].

В Україні, як і в деяких інших пострадянських країнах, бізнес і влада не розмежовані. Тенденція до зрощення бізнесу та політики через формальний та неформальний вплив олігархічних груп на прийняття рішень вищими владними інституціями, започаткована в середині 1990-х рр., сьогодні досягла апогею.

Згідно з оцінками експертів найбільш прибутковим видом використання тіньових коштів є процес інвестування ресурсів у політику (політичне інвестування). Тобто бізнес-група або олігарх з використанням тіньових ресурсів купує політичний ресурс шляхом просування у владу «своїх людей», підтримки своєї політичної партії чи створення політичних коаліцій і фракцій. У такий спосіб бізнес забезпечує власні інтереси, приватизуючи владний ресурс. В Україні, де влада і бізнес є неподільними, їх зрощення забезпечує процвітання політичної корупції.

Корупція має мультиплікативний ефект – поширює непрозорі правила гри на всю систему

суспільних відносин у державі, зокрема на економіку. Тіньова ж економіка створює умови для отримання тіньових фінансових ресурсів, які підтримують існування політичної корупції, прискорення процесу гібридизації влади і олігархізації.

Політична воля влади є головним чинником успішності протидії корупції. Політична воля – це справжні наміри політичного керівництва країни реально протистояти корупції в усіх її проявах і на всіх рівнях державної влади. Вияв політичної волі зводиться до того, що за наявності законних підстав закон має застосовуватися до будь-якої особи незалежно від займаної нею посади, політичних уподобань, близькості до політичного керівництва держави та інших суб'єктивних обставин. Головна роль у формуванні та реалізації політичної волі належить, як правило, Главі держави, який зазвичай має найбільші повноваження щодо забезпечення національної безпеки, керівництва та координації діяльності правоохоронних структур. Однак політичне керівництво України не демонструє реальної волі у протидії політичній корупції, обмежуючись публічними заявами. До таких висновків спонукають:

- стан виконання антикорупційних заходів і програм, а також міжнародних зобов'язань України;

- оцінки рівня корупції в Україні;

- динаміка позицій України в міжнародних рейтингах;

- інформація про факти і прояви політико-економічної корупції в Україні, що оприлюднюється в ЗМІ, а також характер реагування з боку правоохоронних органів;

- результати міжнародних і національних моніторингових з проблем корупції в Україні, здійснюваних вітчизняними та міжнародними антикорупційними організаціями.

Відсутність політичної волі значною мірою є наслідком власної причетності вищих посадовців держави до політично-корупційних дій, їх зацікавленості в тих чи інших корупційних схемах.

Отже, реальна антикорупційна політика повинна враховувати такі фактори:

- державна влада сама є корумпованою, тому незацікавлена в реальній боротьбі з корупцією;

- в Україні, на жаль, немає впливових політиків, реальних «моральних лідерів», які готові бути «моральним взірцем» та очолити боротьбу з корупцією;

- суспільство виявляє переважно «мовчазне обурення» проявами політичної і економічної корупції, активно не протидіє їй;

- значна частина суспільства сприйняла корупційні «правила гри» і діє згідно з ними;

- політико-економічна корупція має надійну основу – олігархічно-кланову економіку, яка не зацікавлена в запровадженні прозорих норм ведення бізнесу та наближенні їх до європейських стандартів;

- Україна як член міжнародних організацій взяла на себе певні зобов'язання з протидії корупції, частина цих зобов'язань виконується (наприклад, е-декларування доходів високопосадовців);

- існують високий рівень невдоволення суспільства корумпованістю влади та політичних сил і критично низький рівень суспільної довіри до них;

- нині в Україні сформована і діє значна кількість державних структур, покликаних запобігати і протидіяти корупції, але поки їх ефективність практично дорівнює нулю.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу з'ясувати, що корупція – невід'ємна родова ознака розвитку ринкових капіталістичних відносин. Корупція може розглядатися як породження капіталу, який все перетворює на товар, зокрема намагається комерціалізувати послуги державної влади і управління. Влада за своєю посередницькою природою схожа на гроші, а політична система – на ринок. Чисті суспільні блага, які монопольно виробляються державою, за своєю природою мають неринковий характер, однак одержувачі корупційної ренти перетворюють їх на товар.

Феномен корупції аналізується як визначений соціальними умовами і процесами явища. Суть корупції виявляється під час системного підходу, який дає змогу проаналізувати її з соціальних, політико-правових, правових і економічних підходів. Корупція як соціально-економічне явище в широкому розумінні виявляється в «корозії» влади, коли державні службовці та інші публічні особи, уповноважені на виконання управлінських функцій, використовують своє посадове становище, статус і авторитет займаної посади з корисливою метою для особистого збагачення або в групових інтересах. Корупція як політико-правове явище є головним способом криміналізації політичної влади і системи державного управління, її переродження з інституту, який виражає єдиний загальнонаціональний інтерес, в апологета і таємного захисника корпоративного інтересу владних еліт, при якому корупція в національному масштабі виступає генератором дисфункцій в системі макроекономічного управління, що спричиняє порушення балансу інтересів в системі соціально-економічних відносин.

Корупція як економічне явище є латентною, нелегальною, яка реалізується через рентоорієнтовану поведінку чиновників, формою соціально несанкціонованих відносин обміну, розподілу і привласнення економічних благ, грошових засобів, цінних паперів і активів, які обмежують економічну свободу, свободу конкуренції і доступ громадян і бізнесу до національних ресурсів. В цих умовах корупціонерами, які наділені владними функціями в системі державного управління, здійснюється незаконна комерціалізація своєї діяльності, конвертація

влади у власність і капітал, забезпечуються неекономічними перевагами в конкурентній боротьбі (перш за все на ресурсних ринках) представникам бізнесу, які виплачують корупційну ренту.

Існування тісного корупційного зв'язку між владою і бізнесом в Україні (на відміну від інших країн, де він менш помітний або носить випадковий характер) перетворює корупцію на інституціональне явище. Стійкість корупційних зв'язків є визначальним фактором характеристики української дійсності і становить серйозну суспільну небезпеку, оскільки завдяки їй існують суттєві корупційні тенета, які не просто отримують прибутки в результаті своєї протиправної діяльності, але й інвестують її в розвиток самої корупції. Це перетворює корупцію на системний фактор української соціально-економічної моделі суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Аккерман С.Р. Коррупция и государство. Причины, следствия, реформы / С.Р. Аккерман ; пер. с англ. О. Алякринский. – М. : Логос, 2010. – С. 39.
- Варналії З. Теоретичні засади детінізації економіки України / З. Варналії // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2014. – № 1. – С. 46–51.
- Волощенко А. Проблеми здійснення антикорупційних реформ у сучасній Україні та шляхи їх реалізації / А. Волощенко // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 8. – С. 51–61
- Ечмаков С. Теневая экономика: анализ и моделирование / С. Ечмаков. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 408 с.
- Іванов Ю. Тіньова економіка в контексті кризи державного управління / Ю. Іванов // Проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 21–24.
- Исправников В. Теневая экономика : [научно-методическое пособие для студентов экономических факультетов] / В. Исправников. – М. : Инфра, 2007. – 321 с.
- Корупція і тіньова економіка: політекономічний аспект : [монографія] / [М. Фоміна, В. Приходько, М. Каптуренко та ін.] ; кер. авт. колективу і наук. ред. М. Фоміна. – Донецьк : Дон НУЕТ, 2012. – 333 с.
- Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження : [монографія] / керівник авт. кол. І. Ревак. – Львів : Львівський ДУВС, 2011. – 220 с.
- Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика : [моногр.] / І. Мазур. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 239 с.
- Полтерович В. Институциональные ловушки и экономические реформы / В. Полтерович. – М., 1999.
- Предборський В. Детінізація економіки у контексті трансформаційних процесів / В. Предборський. – К. : Кондор, 2005. – 614 с.
- Пустовійт Р. Інституціональні фактори клептократичної економіки / Р. Пустовійт // Економіка України. – 2015. – № 12. – С. 26–38.
- Роуз-Аккерман С. Коррупция и государство: Причины, следствия, реформы / С. Роуз-Аккерман. – М. : Логос, 2003 – 356 с.
- Самаєва Ю. Шоу корупційного абсурду / Ю. Самаєва // Дзеркало тижня. – 2016. – № 41. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : gazeta.dt.ua.
- Скрипник А. Детермінанти корупції в Україні / А. Скрипник, А. Вдовиченко // Економіка України. – 2009. – № 4. – С. 29–43.
- Сото де Э. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире / Э. де Сото. – М. : Catallaxy, 1995. –249 с.
- Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З. Варналії. – К. : НІСД, 2006. – 576 с.
- Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналітична доповідь / [Т. Тишук, Ю. Харазішвілі, О. Іванов та ін.] ; за заг. ред. Я. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 96 с.
- Фоміна М. Корупційно-тіньові відносини: політекономічний аспект / М. Фоміна // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1 (7). – С. 471–478.
- Alatas S.H. Corruption: its Nature, Causes and Consequences / S.H. Alatas. – Aldcrshot : Avebury, 1990. Ch.1.
- Feige E.L. Undegraud Activity and Institutional Change: Productive, Protective, and Predatory Behavior in Trasition Economies. In Nelson, Tilley, Walker (ads) Transforming Post-Communist Political Economies. National Academe Press, Washington D.C.? 1997 – P. 19–34.
- Klitgaard R. Controlling Corruption: a study of corruption and how to reduce it in developing countries / R. Klitgaard. – University of California Press, 1988.
- Klitgaard R., Maclean-Abaroa R., Lindsey Parris H. Corrupt Cities: A Practical Guide to Cure and Prevention. ICS Press and World Bank Institute, 2000.
- Sanjeev C., Davoodi H., Alonso-Terme R. Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty? // IMF Working Paper 76, 1998.
- The Shadow Economy in Europe. 2013 / K. Scheider, Ph.D. // ATKearney. Johmannes Kepler / Universitat Linc. JKU. 2013.
- Transparency International [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.transparency.org.
- Epravdova [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.epravdova.com.ua.